

ספרות עברית וכללית

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעהיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.
פרק ראשון — סיפורת (מעשה חכמים וסיפור קצר) — (25×1) — 25 נקודות
פרק שני — יצירות מאת עגנון, דרמה וקריאה מונחית — (35×1) — 35 נקודות
פרק שלישי — שירה (פיוט, שירת ימי הביניים, שירת ביאליק, השירה העברית במאה ה־20) — (20×2) — 40 נקודות
סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: רשימה מודפסת של היצירות שנלמדו בכיתה.

ד. הוראות מיוחדות: (1) חובה לצרף למחברת הבחינה את הרשימה המודפסת של היצירות שנלמדו בכיתה.
(2) אין לכתוב על אותה יצירה בתשובות שונות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב בטייטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טייטה" בראש כל עמוד טייטה. רישום טייטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.
בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון — סיפורת (מעשה חכמים וסיפור קצר) (25 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-3.

מעשה חכמים

1. לפניך מעשה החכמים "בתו של רבי עקיבא והנחש". קרא אותו, וענה על השאלה שאחריו.

לְרַבִּי עֲקִיבָא הָיְתָה בֵּית.
אָמְרוּ לוֹ הַכֹּלְדָּיִים: ¹אוֹתוֹ הַיּוֹם שְׁנִכְנַסְתָּ לְבֵית הַחֶפֶה,
מִכֵּשׁ אוֹתָהּ נָחֵשׁ, וְהִיא מֵתָה.
הָיָה דוֹאֵג עַל הַדָּבָר הָרָבָה.
אוֹתוֹ הַיּוֹם, נָטְלָה אֶת הַמִּכְבָּנָה, ²נִעְצָה אוֹתָהּ בְּסִדָּק,
קָרָה שְׂיִשְׁבָּה [שְׁנִנְעָצָה] בְּעֵינֶיָה שֶׁל נָחֵשׁ.
בְּבִקְרָה, כְּשֶׁנָּטְלָה אוֹתָהּ, נִסְרָף וּבָא הַנָּחֵשׁ אַחֲרֶיהָ.
אָמַר לָהּ אָבִיהָ: מָה עָשִׂיתָ?
אָמְרָה לוֹ: בָּעָרֵב בָּא עָנִי, קָרָא בַּפֶּתַח, וְהָיוּ טְרוּדִים כָּל הָעוֹלָם בְּסֻעָדָה,
וְאֵין שׁוֹמֵעַ לוֹ.
קָמַתִּי, נָטַלְתִּי אֶת מִנְתִּי שֶׁנִּתְתַּם לִי, וְנִתְתִּיָּהּ לוֹ.
אָמַר לָהּ: מִצְוָה עָשִׂיתָ.
יָצָא רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ: "וְצִדְקָה תַצִּיל מָמוֹת" (משלי י, ב).
וְלֹא מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה, אֲלָא מִמִּיתָה עֲצָמָה.

1 הכלדיים — הרואים בכוכבים (אסטרולוגים).

2 מכבנה — סיכה להידוק הבגד או השיער.

תאר שניים מן הניגודים במעשה חכמים זה, והסבר את תרומתם לבניית המשמעות של מעשה החכמים.

סיפור קצר**2. כינורו של רוטשילד / אנטון צ'כוב**

בקטע שלפניך מתוארים הקבורה של מארפה והרגעים שאחרי הקבורה. קרא את הקטע, וענה על השאלה שאחריו. ארבעה גברים נשאו את הארון לבית העלמין. אך לא בשכר, אלא מפני הכבוד. הלכו אחרי הארון שתי זקנות, פושטי יד, שני משוגעים [...] ויעקב שמח מאוד, שהכול הולך כך, למישרין, כמנהג וכדרך הארץ, ובזול. [...] משנפרד פרידה אחרונה ממארפה, מישש בידו את הארון והרהר: "מלאכה נקייה!" אך כשחזר מבית העלמין, תקפו שממון עז. היה, כביכול, לא בקו הבריאות: נשימתו חמה הייתה וכבדה, רגליו רפו, והצמא הציץ לו. ולפתע פתאום החלו לעלות על ליבו הרהורים והגיגים שונים. תיאורים אלה מעידים על שלב בתהליך השינוי של יעקב. הסבר והדגם קביעה זו. בתשובתך הצג דוגמאות משלבים שונים בתהליך השינוי של יעקב.

3. סיפור עברי קצר

הסביבה החברתית והעולם הפנימי של דמויות ביצירות ספרות רבות הם גורמים המשפיעים על התנהגותן (על מה שהן עושות ועל מה שאינן עושות). איזה מן הגורמים האלה משפיע על ההתנהגות של הדמות המרכזית בסיפור עברי קצר שלמדת? הסבר והדגם את דברך.

פרק שני — יצירות מאת עגנון, דרמה וקריאה מונחית (35 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 4-14.

יצירות מאת עגנון**4. תהילה**

לפניך קטע מפתחת הנובלה "תהילה". קרא אותו וענה על שני הסעיפים א-ב שאחריו.

מעשה והלכתי לבקר חכם אחד מחכמי ירושלים שהיה דר סמוך לכותל המערבי ולא מצאתי את הבית. מצאתי לאישה אחת באה בפח מים ושאלתי אותה. אמרה לי, בוא ואראך. אמרתי לה, אי את צריכה לטרוח, אמרי לי היכן אפנה ואלך לי. חייכה ואמרה לי, מה אכפת לך אם זקנה זו תזכה במצווה. אמרתי לה, אם מצווה היא זכי בה, אבל תני לי פח זה שבידך. חייכה ואמרה, למעט את המצווה אתה מבקש. אמרתי לה, לא למעט את המצווה אני מבקש, אלא למעט את טרחתך. אמרה, לא טורח הוא, אלא זכות הוא, שנתן הקדוש ברוך הוא כוח לבריותיו להביא צורכיהם בידיהם.

א. מה אפשר ללמוד על אופייה של תהילה מן הקטע שלפניך? הסבר והדגם את דבריך. (15 נקודות)**ב.** מוטיב המים בא לידי ביטוי בקטע זה.

הבא מן הנובלה עוד דוגמה למוטיב המים, והסבר את משמעותו בנובלה. (20 נקודות)

5. והיה העקוב למישור

מוטיב הבית הוא מוטיב מרכזי בנובלה "והיה העקוב למישור".

תאר את ההתפתחות של מוטיב זה בנובלה הן בקורותיו של מנשה חיים, הן בקורותיה של קריינדל טשארני.

6. סיפור פשוט

ענה על שני הסעיפים א-ב.

א. תאר את הטיפול של ד"ר לנגוס בהירשל, והסבר מדוע הוא בוחר לטפל בו באופן זה. (20 נקודות)**ב.** על פי סיום הרומאן, האם לדעתך הטיפול בהירשל אכן הצליח והוא נרפא משיגעונו? הסבר והדגם את דבריך.

(15 נקודות)

דרמה**7. ילדי הצל / בן-ציון תומר**

ענה על שני הסעיפים א-ב.

- א.** על פי המחזה, מה מאפיין את היחס של החברה בישראל כלפי ניצולי השואה? הסבר את דבריך ובסס אותם על שלוש דוגמאות מן המחזה. (25 נקודות)
- ב.** האם לדעתך היחס כלפי ניצולי השואה בימינו דומה ליחס כלפיהם במחזה? נמק והדגם את דבריך. (10 נקודות)

8. אנטיגונה / סופוקלס

ענה על שני הסעיפים א-ב.

- בטרגדיה זו מתוארים שני מפגשים בין קריאון לבין הימון: לפני מותה של אנטיגונה ואחרי מותה.
- א.** תאר את המפגש הראשון בין קריאון להימון, והסבר מה מלמד מפגש זה על קריאון. (22 נקודות)
- ב.** לקראת סיום המחזה השליח מתאר את המפגש השני בין קריאון להימון. לדעתך, האם מפגש זה חושף צדדים חדשים של קריאון? הסבר והדגם את דבריך. (13 נקודות)

9. בית בובות / הנריק איבסן

- היחסים בין הדמויות במחזה "בית בובות" באים לידי ביטוי באמצעות ניגודים – אקטיביות לעומת פסיביות, חירות לעומת שעבוד, קול לעומת שתיקה ומרחב ציבורי לעומת מרחב פרטי.
- הסבר והדגם כיצד שניים מן הניגודים האלה באים לידי ביטוי ביחסים בין נורה לבין טורולד הלמר.

10. אויב העם / הנריק איבסן

- העיתונאי בילינג, קפטן הורסטר, פטרה ומר קיל הם דמויות משנה במחזה "אויב העם".
- בחר בשלוש מן הדמויות האלה, תאר את מערכת היחסים בין כל אחת מהן לבין ד"ר שטוקמן, והסבר את תפקידיהן במחזה.

11. ביקור הגברת הזקנה / פרידריך דירנמט

ענה על שני הסעיפים א-ב.

- א.** תאר את השינוי שחל ביחס של בני המשפחה של איל כלפיו לאורך המחזה. (15 נקודות)
- ב.** השינוי שחל ביחס של המשפחה של איל כלפיו מקביל לשינוי שחל בחברה בגילן. הסבר והדגם קביעה זו. (20 נקודות)

קריאה מונחית

12. מישהו לרוץ אתו / דויד גרוסמן

תאר את האנלוגיה הניגודית בין המשפחה של אסף ובין המשפחה של תמר, והסבר את תפקיד האנלוגיה בעיצוב הדמויות של אסף ותמר.

13. בואי הרוח / חיים סבתו

מחילה (בקשת מחילה והענקת מחילה) היא נושא מרכזי ברומאן "בואי הרוח".
תאר שתיים מהופעותיו של נושא זה ברומאן, והסבר את תרומתו לבניית משמעות הרומאן.

14. אל תיגע בזמיר / נל הרפר לי

לפניך קטע ובו דברים שסקאוט אומרת לג'ם בעקבות שיעור בכיתה על היטלר והנאציזם.

קרא את הקטע, וענה על השאלה שאחריו.

[...] כשיצאנו באותו לילה מבית המשפט, מיס גייטס [המורה בכיתה] [...] דיברה עם מיס סטפני קרופורד. שמעתי אותה אומרת שהגיע הזמן שמישהו ילמד אותם [השחורים] לקח, הם מתחילים ממש להתחצף, עוד מעט הם יחשבו גם שמותר להם להתחתן איתנו. ג'ם, איך אפשר לשנוא את היטלר כל כך ובאותו זמן להיות כל כך מגעיל לאנשים פה בבית –"

הסבר את דבריה של סקאוט ואת תרומתם לבניית משמעות הרומאן.

פרק שלישי — שירה (פיוט, שירת ימי הביניים, שירת ביאליק, השירה העברית במאה ה-20)

(40 נקודות)

שים לב: בפרק זה (שאלות 15-23), עליך לענות על שתי שאלות:

על שאלה אחת מן הפיוט ושירת ימי הביניים או משירת ביאליק (שאלות 15-18), ועל שאלה אחת מן השירה העברית במאה ה-20 (שאלות 19-23).

(לכל שאלה — 20 נקודות; סך הכול — 40 נקודות)

פיוט, שירת ימי הביניים ושירת ביאליקענה על אחת מן השאלות 15-18.**פיוט**15. קרא את הפיוט שלפניך, וענה על שני הסעיפים א-ב שאחריו.**אל נורא עליקה / משה אבן עזרא**

אל נורא עליקה.

המציא לנו מחילה. בשעת הנעילה:

מחרוזת 5 זכר צדקת אביהם. וחדש את ימיהם.
כקדם ותחלה. בשעת הנעילה:

מחרוזת 1 מתי מספר קרואים. לך עין נושאים.
ומסלדים בחילה. בשעת הנעילה:

מחרוזת 6 קרא נא שנת רצון. והשב שארית הצאן.
לאהליבה ואהלה. בשעת הנעילה:

מחרוזת 2 שופכים לך נפשם. מחה פשעם וכחשם.
והמציאם מחילה. בשעת הנעילה:

מחרוזת 7 תזכו לשנים רבות. הבנים והאבות.
בדיצה ובצהלה. בשעת הנעילה:

מחרוזת 3 יהיה להם לסתרה. וחלצם ממארה.
וחתמם להוד ולגילה. בשעת הנעילה:

מחרוזת 8 מיכאל שר ישראל. אליהו וגבריאל.
בשורו נא הגאלה. בשעת הנעילה:

מחרוזת 4 חון אותם ורחם. וכל לוחץ ולוחם.
עשה בהם פלילה. בשעת הנעילה:

א. מה הן הבקשות במחרוזות השישית בפיוט? הסבר את הכינויים שבמחרוזות זו. (12 נקודות)

ב. הסבר והדגם את הקשר בין הבקשות שבמחרוזות השישית ובין הפיוט כולו. (8 נקודות)

שירת ימי הביניים

16. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

ישנה בחיק ילדות / יהודה הלוי

ישנה בחיק ילדות, למתי תשכבי! / דעי כי נעורים כנערת ננערו!
הלעד ימי השחרות? קומי צאי, / ראי מלאכי שיבה במוסר שחרו,
והתנערי מן הזמן, כצפרים / אשר מרסיסי לילה יתנערו.
דאי כדרור למצא דרור ממעלה / ומתולדות ימים כימים יסערו.
הי אחרי מלכך מרדפת, בסוד / נשמות אשר אל טוב ה' נהרו!

תאר את ההקבלה בין הציפור ובין הנשמה, והסבר את התפקיד של הקבלה זו בשיר.

17. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

ראה שמש / שלמה אבן-גבירול

ראה שמש לעת ערב אדמה / כאלו לבשה תולע למכסה,
תפשיט פאתי צפון וימין / ורוח ים בארגמן תכסה,
וארץ – עזבה אותה ערמה / בצל הלילה תלין ותחסה,
והשחק אזי קדר, כאלו / בשק על מות יקותיאל מכסה.

הסבר כיצד מוטיב הלבוש והצבעים קושר בין השקיעה ובין מות יקותיאל.

הדגם את דבריך.

שירת ביאליק

18. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

הַכְּנִיסִינִי תַּחַת כְּנָפֶךָ / חיים נחמן ביאליק

בית 1
הַכְּנִיסִינִי תַּחַת כְּנָפֶךָ,
וְהִי לִי אִם וְאַחֹת,
וְהִי חִיקָךְ מְקַלֵּט רֹאשִׁי,
קוֹרֵת־פְּלוֹתִי הַנִּדְחוֹת.

בית 2
וּבָעֵת רַחֲמִים, בִּין־הַשְּׁמָשׁוֹת,
שְׂחִי וְאַגַּל לָךְ סוּד יְסוּרִי:
אוֹמְרִים, יֵשׁ בְּעוֹלָם נְעוּרִים –
הֵיכֵן נְעוּרִי?

בית 3
וְעוֹד רַז אָחֵד לָךְ אֶתְּנֶדָה:
נִפְשִׁי נִשְׁרָפָה בְּלֶהֱבָה;
אוֹמְרִים, אֶהְבָּה יֵשׁ בְּעוֹלָם –
מֶה־זֹּאת אֶהְבָּה?

בית 4
הַכּוֹכָבִים רְמוּ אוֹתִי,
הָיָה חֵלוֹם – אֵךְ גַּם הוּא עֶבֶר;
עָתָה אֵין לִי כְלוֹם בְּעוֹלָם –
אֵין לִי דָבָר.

בית 5
הַכְּנִיסִינִי תַּחַת כְּנָפֶךָ,
וְהִי לִי אִם וְאַחֹת,
וְהִי חִיקָךְ מְקַלֵּט רֹאשִׁי,
קוֹרֵת־פְּלוֹתִי הַנִּדְחוֹת.

בשיר זה הבית הראשון והבית האחרון זהים, אולם לאחר קריאת שלושת הבתים האמצעיים אפשר להבין את הבית האחרון בדרך שונה.

האם אתה מסכים עם קביעה זו? נמק והדגם את דבריך.

השירה העברית במאה ה-20

ענה על אחת מן השאלות 19-23.

19. אדם מול בוראו

קרא את השיר שלפניך, וענה על שני הסעיפים א-ב שאחריו.

יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ / איתמר יעוז-קסט

בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ
רְצִיתִי לְשַׁבֵּת,
אַךְ בֵּיתְךָ יוֹשֵׁב בְּתוֹכִי,

וְאוֹלָם
אֲנִי רַק כָּעֵת הַגָּעָתִי
לֵעֵת כִּי סוּגְרִים כָּבֵר אֶת הַשָּׁעַר
כְּמַעֲשֵׂה לְוִיִּים בִּימֵי־קֶדֶם
כְּתִם קֶרְבֵּן הַמִּנְחָה,

וְכַעַת
אֵינֶנִּי יוֹדֵעַ
מָה עָלַי לְבַקֵּשׁ?

אִם כֵּן,
מָה לִּי אֲבַקֵּשׁ
בְּשַׁעַת בֵּין־עַרְבִים זֶה
לְבַד מִמַּחְשְׁבוֹת עַל־אוֹדוֹתֶיךָ,

כְּעוֹד צֶלֶךְ
כְּרוֹף עַל יַד־יְמִינִי
וּמִטְלִטֵל בְּתוֹכִי בֵּית: בְּלִי קִירוֹת, בְּלִי חִלּוֹנוֹת וְדָלָת.

א. הסבר והדגם כיצד בא לידי ביטוי בשיר המתח בין קרבה לבורא ובין ריחוק ממנו.

בתשובתך הצג שתי דרכי עיצוב המדגישות מתח זה. (12 נקודות)

ב. תאר את הקשר בין האדם ובין בורא עולם בשיר נוסף שלמדת בנושא "אדם מול בוראו". (8 נקודות)

20. שירים בצל השואה

קרא את השיר שלפניך, וענה על שני הסעיפים א-ב שאחריו.

טרקטורים / רוני סומק

בית 1 הבנים של דוקטור מנגלה מוכרים טרקטורים

בדרך שבין מינכן לשטוטגרט.

מי שיקנה אותם יחרש את האדמה,

ישקה עץ,

יצבע באדום את רעפי הבית

ובפסטיבל הבירה יראה איך תזמרת המסבאה

מצבת על הרחבה כחילי בדיל בחלון ראווה.

בית 2 במכון היפי של ההיסטוריה יודעים לסרק בלורית

אפלו בשערה של

מפלצת.

א. הסבר את הקשר בין שם השיר ובין הרעיון המרכזי בו. (12 נקודות)

ב. בחר בשיר נוסף שלמדת בנושא "שירים בצל השואה", והסבר את הקשר בין השם של השיר שבחרת ובין הרעיון

המרכזי בו. (8 נקודות)

זוגיות ואהבה

21. לפניך שיר ב, המתחיל במילים: "נפרדנו כך", מתוך מחזור השירים "שירי אהב"ה" מאת לאה גולדברג. קרא אותו, וענה על שני הסעיפים א-ב שאחריו.

ב

נִפְרָדְנוּ כָּךְ. הֵיטֵב, הֵיטֵב חָרָה לִי.
הָעֶרְפֶּל בֵּינֵינוּ כְּחוֹמָה.
זֹאת הַטָּפָה שֶׁעַל יָדֶי נִוְתָּרָה לִי
טַפַּת סִגְרִיר וְדַאי הִיא, לֹא דְמָעָה.

לְדוֹר הַזֶּה הִבְכִּי הוּא כָּלֻמָּה,
הוּא לֹא יִבְכֶּה עַל אֶהְבָּה גּוֹסֶסֶת.
בְּיוֹם הַדִּין וּבְלִילוֹת הַחֶסֶד
אָדִישׁ וְגַא הוּא לֹא יוֹרִיד דְּמָעָה.

נִפְרָדְנוּ כָּךְ. הֶרְחוּב הָמָּה, הָמָּה.
דְּחַפְנִי אֵיזָה הֶלֶךְ, וּמִנְגֵּד
הָעֶרְפֶּל תָּלוּי כְּהִינוּמָה.

מֵאַיִן בְּלִבִּי חֲדָוָה חוֹנֶגֶת?
אוּלֵּי, בְּכָל זֹאת, זוֹ הִיְתָה דְּמָעָה.

א. מהי הביקורת הבאה לידי ביטוי בשיר? הסבר והדגם את דבריך.

האם לדעתך ביקורת זו רלוונטית גם למציאות ימינו? נמק והדגם את דבריך. (12 נקודות)

ב. כיצד נושא הזוגיות בא לידי ביטוי בשיר נוסף שלמדת בנושא זה? הסבר והדגם את דבריך.

בתשובתך כתוב גם על אמצעי אומנותי אחד המסייע לעצב נושא זה. (8 נקודות)

22. קרא את השיר שלפניך, וענה על שני הסעיפים א-ב שאחריו.

פגומים / ארז ביטון

על סף חצי בית בארץ ישראל
עמד אבי
מצביע לצדדים ואומר:
בהריסות האלה
נבנה פעם מטבח
לבשל בו זנב לויתן
ושור הבר,
ובהריסות האלה
נקים פנת תפלה
למצא מקום
למקדש מעט.
אבי נשאר בסף
ואני כל ימי
מציב פגומים
אל לב השמים.

א. על פי השיר, שאף האב "למצוא מקום למקדש מעט", ואילו בנו "מציב פיגומים אל לב השמיים".

הסבר והדגם מה אפשר ללמוד מפרטים אלה על האפיון של כל אחד מהם. (12 נקודות)

ב. אילו שאלות של זהות באות לידי ביטוי בשיר נוסף שלמדת בנושא זה? הסבר והדגם את דבריך. (8 נקודות)

23. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

נסח / בן ציון תומר

בית 1 אָבִי בָּאָבֹן אֶת חַיִּיו חֲקַק.
אָנִי בָּרוּחַ.
אָבִי רֵהַט בֵּיתוֹ בְּצַבֵּעַ חֵם וְחוּם וּבְמוֹצָק,
אָנִי בְּצַבֵּעַ כְּפוֹר וּבְרֵהִיטִי נוֹצָה קָלִים מְרוּחַ.

בית 2 אָבִי נָשָׁם עִם אֱלֹהִיו,
אָנִי עִם עֵיט.
אָבִי צִמַּח מְרוֹחוּבִיו
אָנִי אֶפְלוֹ לֹא מִבֵּית.

בית 3 אָבִי שָׁתַק. לְבוֹ הָלֵם.
אָנִי הוֹלֵם. לְבִי שׁוֹתֵק.

בית 4 אָבִי כָּבַר מֵת. מְקַדֵּשׁ מְעֵט לוֹ: אָבֹן.
אָנִי עוֹד חַי וּמְקַדֵּשׁ בָּרוּחַ.
מָה יִשְׁוֹרֵד עֵת אֶסְעֶר כְּתִבּוֹ?
בְּנִי אֶת שְׁמִי לֹא יִחַקֵּק עַל לוּחַ.

בבית הראשון ובבית האחרון בשיר יש מטפורות של אבן ושל רוח. הסבר והדגם את תפקידן בכל אחד מבתי אלה.

בהצלחה!